

Molière

Pseudonym francouzského klasicistního dramatika a divadelníka Jean-Baptiste Poquelina (15. 1. 1622 Paříž – 17. 2. 1673 Paříž).

Molière pocházel z **měšťanské rodiny**; jeho otec byl čalouník u královského dvora a svému synovi dopřál kvalitní vzdělání. Molière však již jako mladík začal působit u **divadla**, především kočovného; tehdy si také zvolil pseudonym, aby nekompromitoval rodiče. V letech 1645 – 1658 s kočovným divadelním souborem procestoval Francii a dobře poznal všechny vrstvy tehdejší francouzské společnosti.

V r. **1658** Molière hrál se svým divadlem v **Paříži** před králem **Ludvíkem XIV.** Vystoupení mělo takový úspěch, že soubor se stal stálou **královskou divadelní společností u Ludvíkova dvora.**

Molière vynikal jako **dramatik** od 50. let 17. století; napsal přes 30 her. Liboval si v úzkém **sepětí umění s reálným životem**; za hlavní úkol divadla považoval zachycení a prezentaci skutečných charakterů, dějů i společenských poměrů, vždy ovšem **se zřetelem na diváka**, který se chce také dobře bavit. Molière psal **komedie**, často až groteskního charakteru, navazoval na dědictví středověké frašky a renesanční commedie dell'arte. Náměty (i forma) jeho her jsou někdy inspirovány starší (zejména starořímskou) dramatikou. Dobrou komedii Molière považoval – poněkud v rozporu s tehdy převládajícím míněním – za stejně důstojné dílo, jako je vznešená tragédie. Svou dramatickou tvorbou i divadelnickou praxí stál – podobně jako předtím William Shakespeare – **na hranici mezi autorským a kamenným divadlem.**

Molière ve svých hrách **zesměšňoval všechny nepřírozené rysy života**: přetvářku, hamižnost, snobství, vypočítavost, pobožnůstkářství, hypochondrii... V jeho tvorbě najdeme satirický tón. Psal prózou i veršem. Jeho **postavy** jsou pojaty **komplexně**: charakterizuje je chování, vzhled i jazyk, v němž se uplatňují také hovorové prvky. Molière si získal **velkou popularitu**; diváci v jeho postavách dodnes poznávají **základní rysy člověka naší doby**. Vkus krále Ludvíka a jeho dvora Molière vyhovoval i tím, že ostří své kritiky zaměřoval především na měšťanské prostředí.

V **soukromém životě** Molière žil dlouhá léta s herečkou Madeleine Béjartovou, ale r. 1662 si vzal její o mnoho let mladší sestru (nebo dceru?) Armandu; jejich malý syn zemřel r. 1664, dospělosti se dožila dcera. Molièrovo manželství nebylo harmonické, snad k tomu přispěly i Molièrovy zdravotní potíže vyplývající z přepracování a z neuspořádanosti hereckého života. Molière zemřel téměř na jevišti – po představení své hry *Zdravý nemocný*, kde sám vystupoval. Od doby Velké francouzské revoluce je pohřben na proslulém pařížském hřbitově Père Lachaise.

Molièrovy hry tvoří **dodnes vděčnou součást repertoáru světového divadla**. Jejich výstižnost, vtip a bohatý jazyk jsou nadčasové. Mají ovšem typické rysy klasicistního umění: zápletky někdy působí vykonstruovaně, charaktery postav jsou ustálené typy (často s dominancí jediné povahové vlastnosti, byť virtuózně a v plné šíři i hloubce prezentované), nemají minulost ani se nevyvíjejí. Sám Molière ovšem svým životem a dílem působí také jako příklad **svobodomyšlného umělce**, jenž uplatnil odvalu i talent k překračování vžitých zvyklostí a pohledů na svět.

Molièrovi věnoval životopisný román ruský spisovatel Michail Bulgakov (1891 – 1940): *Život pana Molièra* (Жизнь господина де Мольера).

Některá díla:

Komedie Směšné preciózky (Les Précieuses ridicules; 1659; preciózky byly ve Francii 17. století ženy libující si ve vyumělkované, od života odtržené literatuře), **Škola pro muže** (L'École des maris; 1661), **Škola pro ženy** (L'École des femmes; 1662), **Tartuffe** (Le Tartuffe; 1664), **Don**

Juan (1665; zpracování známé španělské pověsti o neodolitelném svůdníkovi), **Misanthrop** (Le Misanthrope; 1666), **Lakomec** (L'Avare; 1668; film 1980: režie Jean Girault, v titulní roli Louis de Funès /Harpagon/), **Měšťák šlechticem** (Le Bourgeois gentilhomme; 1670), **Skapinova šibalství** (Les Fourberies de Scapin; 1671; námět je blízký pikareskním románům, v nichž je hrdinou mazaný sluha), **Zdravý nemocný** (Le Malade imaginaire; 1673).

Molière (1622 – 1673): Lakomec (1668)

První dějství

Jsmo v měšťanském domě v nejmenovaném francouzském městě. Se stárnoucím ovdovělým otcem Harpagonem tu žijí dva sourozenci. Dívka Eliška je zamilovaná do mladíka Valéra, který ji před časem zachránil před utonutím. Avšak oba mladí lidé musejí svou lásku skrývat, protože Valér je ve městě cizí a nikdo ho tu vlastně nezná, takže lze s jistotou předpokládat, že Harpagon by mu Elišku za ženu nedal. Valér se proto vlichotil do Harpagonovy přízně a dělá mu v domě, kde je samozřejmě služebnictvo, správce; tak se může s Eliškou potají scházet.

Eliščin bratr Kleant se zamiloval do dívky Mariany, která se se svou churavou matkou nedávno přistěhovala do nedalekého sousedství. I Kleant ovšem tuší, že jeho láska se bude potýkat s překážkami ze strany otce; ten totiž je mimořádně lakomý, a pokud jde o peníze, drží Kleanta pěkně zkrátka. Kleant si musí ve městě potají půjčovat peníze, aby vůbec mohl do společnosti. Oba sourozenci se chtějí domluvit, jak by společně mohli lakotného otce oblomit, ovšem jejich rozhovor je přerušen právě Harpagonem, který podezírá Kleantova sluhu Štiku ze zlodějny.

Scéna 3.

Harpagon a Štika

HARPAGON: Ven, koukej mazat! A nechci nic slyšet! Vyrázím s tebou dveře, ty šejdíři šejdířská, pověsit tě je málo, ty lotře.

ŠTIKA (*stranou*): Kdo to jakživ viděl? Zapšklej staroch, mizera jeden, to není člověk, ale čert.

HARPAGON: Co si to brbláš?

ŠTIKA: Proč mě vyhazujete? (...) Váš syn mi, pane, poručil, abych na něho čekal.

HARPAGON: Čekej na něho na ulici a hlavně vypadni z mého domu... Já nechci mít pořád v patách špicla, křiváka s krysíma očima, co všude čmouchá a strká nos do všeho, co dělám, slídí, kde by co ukrad, a nejradši by sežral všechno, co mám.

ŠTIKA: Jak hrome chcete, aby vás někdo okrad? Vás a okrást, to mě podržte, když všechno zamykáte na deset západů a ve dne v noci se od toho nehnete?

HARPAGON: Zamykat si budu, co chci, a hlídat si to, kdy a jak bude potřeba. – (*Stranou*) Není to jeden z těch čmucharů, co špiclují po domácnostech? Snad proboha neví, kde ty prachy mám. (*Nahlas*) Snad nejseš z těch, co o mně rozhlašují, že doma schovávám bůhvíjaký prachy?

ŠTIKA: Vy doma schováváte bůhvíjaký prachy?

HARPAGON: To jsem neřek, ty darebáku! (*Stranou*) Do prkýnka! (*Nahlas*) Jen si říkám, že to třeba ze zlomyslnosti rozhlašuješ, kudy chodíš.

ŠTIKA: Co nám je po tom, jestli je máte, nebo nemáte, pro nás je to prašť jako uhoď.

HARPAGON: Ty se mně tady budeš vykecávat! (...) (*Zdvihne ruku a chce mu dát pohlavek.*)
Ještě jednou: koukej mazat!
ŠTIKA: Jojo, dyť už jdu.
HARPAGON: Počkej! Neodnášiš si nic?
ŠTIKA: Co bych vám jako měl odnýst?
HARPAGON: Počkej, já se kouknu. Ukaž mně ty svoje chmatáky.
ŠTIKA: No, prosím. (...)
HARPAGON (*ukazuje na jeho kalhoty*): Nestrčils něco dovnitř?
ŠTIKA: Koukněte se sám.
HARPAGON (*ohmatává spodek jeho kalhot*): To by se to kradlo do těchhle bachratejch gatí. Rovnou pověsit toho, kdo je nosí.
ŠTIKA (*stranou*): Ten chlap by zasluhoval, aby se mu stalo, čeho se tak bojí. Toho bych s radostí okrad. (...)

Z náznaků vytušíme, že Harpagon je lichvář: půjčuje peníze na vysoký úrok. Jádrem jeho bohatství je truhlice plná zlaťáků, kterou z obav před zloději právě zakopal na zahradě.

Scéna 4.

Harpagon, Eliška, Kleant

(...)

HARPAGON: (...) Stalo se něco?

KLEANT: Nic, tatínku. (...)

HARPAGON: Já na vás vidím, že jste něco zaslechli. Zrovna jsem si říkal, že dneska aby se člověk pro pár halířů udřel. Náramně by se hodilo mít tak miliónek pohromadě.

KLEANT: Nechtěli jsme tě vyrušovat.

HARPAGON: Jsem rád, že vám to můžu říct, abyste si to špatně nevysvětlili a nemyslili, že ten milion mám snad já.

KLEANT: My se do tvých věcí nepleteme.

HARPAGON: Kdyby pámbu dal, aspoň miliónek. (...)

ELIŠKA: Do tohotole my... (...)

HARPAGON: To bych byl z nejhoršího venku. (...) A nemusel si takhle naříkat na poměry.

KLEANT: Ale, tati, ty si nemáš nač stěžovat, všichni přece vědí, že na tom nejsi tak špatně.

HARPAGON: Tak prosím, já na tom nejsem tak špatně! To je lež, prachsprosta lež, kterou o mně roztrubuje těch pár darebáků.

ELIŠKA: Ale tak se nerozčiluj.

HARPAGON: To tedy žasnu, že mě zrazují moje vlastní děti a spojují se s mými nepřáteli.

KLEANT: Je tvůj nepřítel, kdo říká, že máš nahospodařino?

HARPAGON: Je. Kvůli těmhle žvástům a taky kvůli tomu, jak rozhazuješ, mně přijdou podříznout krk, protože si budou myslet, že jsem pytel zlata.

KLEANT: A já že rozhazuju?

HARPAGON: A ne snad? Není to skandál, ty tvoje parádní kvádra, co se v nich špacíruješ po městě? Včera jsem kvůli tomu vynadal Elišce, ale s tebou je to ještě horší. To volá do nebe. Peníze jenom za ten tvůj vohoz od hlavy k patě by byla slušná investice. (...) Vsadím se, že všechny ty paruky a kanýry přijdou nejmíň na dvacet babek, a dvacet babek vynese ročně při osmi procentech nejmíň osmnáct stovek, a to počítám ten nejnižší kurs.

KLEANT: Jo, to je fakt.

HARPAGON: Ale nechme toho a promluvme si o něčem jiném. (...)

KLEANT: Rádi bychom si s tebou promluvili o manželství.

HARPAGON: Zrovna o tom chci taky s vámi mluvit.

ELIŠKA: Proboha, tatínku!

HARPAGON: Co se hned plašíš? Stačí říct manželství a už jsi strachy bez sebe?

KLEANT: No, měli bychom se čeho bát, kdybys tomu rozuměl, jak máš ve zvyku, a my máme obavu, že naše city a tvoje rozhodnutí jaksi nepůjdou dohromady.

HARPAGON: Tak jenom klid. Buďte bez obav. Já vím, co oba dva potřebujete, a nebudete mít proč si stěžovat na to, co chci udělat. (...) ...pokud jde o Kleanta, vybral jsem mu jednu vdovu, zrovna dnes ráno mi o ní sehnali informaci. A ty, ty si vezmeš pana Anselma.

ELIŠKA: Pana Anselma?

HARPAGON: Ano. Člověk v nejlepších letech, ví, co chce, není holčičkář, má něco v hlavě a peněz, jak se říká, jako želez.

ELIŠKA (*udělá pukrle*): Promiň, tatínku, ale já se vdávat nechci.

HARPAGON (*napodobí její pukrle*): Promiň, dceruško, ale já chci, aby ses vdala.

ELIŠKA: To se na mě, tatínku, nezlob!

HARPAGON: To se na mě, dceruško, nezlob!

ELIŠKA: Já si pana Anselma velice vážím, ale když dovolíš, za žádnou cenu si ho nevezmu.

HARPAGON: Velice si tě vážím, ale když dovolíš, vezmeš si ho ještě dnes večer.

ELIŠKA: Dnes večer?

HARPAGON: Dnes večer. (...)

Děj se rozproudí a zápletky se hromadí. Zjišťujeme, že Harpagon sužuje svým skrblictvím veškeré osazenstvo domu: kromě svých dětí také kuchaře a kočího Jakuba, služku Klaudii, navzájem zaměnitelné tupé lokaje Bumbala a Tresku... Do hry vstupuje mazaná dohazovačka Frosina a důležitou postavou se samozřejmě stává Mariana. Když zmatek dostupuje vrcholu, Harpagon zjistí, že mu zakopanou truhlici se zlaťáky někdo ukradl.

Čtvrté dějství

Scéna 7.

Harpagon

HARPAGON (*už na zahradě křičí a přibíhá bez klobouku*): Zloděj! Zloděj! Vrah! Pomoc, vrah! Chyťte ho! Policie! Panebože! To je konec, zavraždili mě! Podřízli mi krk, ukradli mi všechny peníze! Kdo to udělal? Kam zmizel? Kde je? Kam se schoval? Jak ho najdu? Kam běžet? Zůstat tady? Není tamhle? Není tadyhle? Kdo je to? Stůj! (*Chytne se sám za ruku.*) Ty darebáku, vrať mi peníze!... Ach, to jsem já. Já se zblázním, já nevím, kde jsem kdo jsem, nevím, co dělám. Ach, vy moje milované peníze, můj poklade, kamaráde můj, oni mi tě vzali! Ty má oporo, má útěcho, má radosti, oni mi tě vzali! Pro mě všechno skončilo, co bych ještě na světě dělal? Bez tebe nemůžu žít! To je konec, nemůžu dál, umírám, to je má smrt, už mě hodili do jámy! Nenajde se nikdo, kdo by mě vzkřísil? Kdo by mně moje peníze vrátil? Kdo by řek, kdo mi je vzal? Co? Říkáte něco? Nikdo neřekne nic. Ten zloděj si vyčíhal tu pravou chvíli: ukrad je, když jsem se dohadoval s tím klukem. Pryč, pryč odtud! Zavolám policii a dám prohledat dům a všechny skřípnout: služky, sluhy, syna, dceru a třeba i mě. Co je to tady za lidi? Vpravo i vlevo, ať se podívám kam podívám, podezřelí jsou všichni. Co? O čem si povídají? O tom zloději? Co to tam nahoře šramotí? Není tam ten zloděj? Jestli o něm něco víte, prosím vás, na kolenu vás prosím, řekněte mi to. Neschovává se někde mezi vámi? Všichni se na mě dívají a smějou se. Prsty v tom mají všichni, určitě, všichni! Ale honem, to chce komisaře, policajty, četníky, soudce – a skřípec a šibenici a kata! Všecky dám pověsit, a jestli nedostanu ty peníze zpátky, oběsím se sám!

Okamžitě je zahájeno vyšetřování. Do Harpagonova domu přijde policejní komisař. Největší podezření ulpí na Valérovi. Ten má ovšem na srdci něco zcela jiného: s Eliškou se právě tajně zasnoubili.

Páté dějství

Scéna 3.

Valér, Harpagon, Komisař, Písař, Jakub

(...)

VALÉR: Nezlobte se, prosím vás. Vyslechněte mě a uvidíte, že se nic tak strašného nestalo.

HARPAGON: Ne, nic se nestalo! Nic! Má krev to byla, má duše! Ničemo!

VALÉR: Vaše krev, pane, se nedostala do špatných rukou. Nejsm na tom tak, že by si se mnou v něčem zadávala, a nestalo se nic, co bych nemohl napravit.

HARPAGON: To bych taky prosil. Vrátiš mi, cos mi vzal!

VALÉR: Vaše čest, pane, z toho vyjde bez poskvrny.

HARPAGON: Ale jakápak čest! Jen nechápu, co tě k tomu dohnalo? (...)

VALÉR: Ten bůh, co omlouvá všechny naše činy: láska!

HARPAGON: Láska?

VALÉR: Ano.

HARPAGON: Pěkná láska, moc pěkná láska, opravdu! láska k mým zlatákům.

VALÉR: Ne, pane, vaše bohatství mě nesvedlo, to mě neoslnilo, a já si rozhodně nedělám nárok na nic z toho, co máte, jen když mi ponecháte to, co mám.

HARPAGON: To ať tě ani nenapadne! Táhni ke všem čertům! Nic ti nenechám! Podívejte se na tu drzost, on by si chtěl ještě nechat, co mi ukrad!

VALÉR: Vy tomu říkáte krádež?

HARPAGON: Jestli tomu říkám krádež! Takový poklad!

VALÉR: Je to poklad, opravdu, a nepochybně ten nejvzácnější, jaký máte. Ale neztratíte ho, když mi ho ponecháte. Na kolenu vás o ten půvabný poklad prosím. A ujist'uji vás, že to nebude špatné rozhodnutí.

HARPAGON: Nic takového neudělám. Co to všechno má znamenat?

VALÉR: My už jsme si dali slovo a přísahali si, že se nikdy neopustíme.

HARPAGON: Nádherná přísaha a slib přímo k zulíbání!

VALÉR: Ne, do nejdelší smrti nás nic nerozdělí.

HARPAGON: To bych se na to podíval, na to vem jed.

VALÉR: Rozloučí nás jedině smrt.

HARPAGON: Ten chlap je přímo posedlý po mých penězích. (...) Ale já to tak nenechám, a policie, ty drzoune zlodějská, si to už s tebou vyřídí. (...) Ale teď chci zpátky, co patří mně. Kams ji dal? Kams ji zašantročil?

VALÉR: Já? Zašantročil? Já nic nezašantročil, je pořád tady.

HARPAGON (*stranou*): Ach, ty můj poklade! (*Nahlas*) Ona není pryč?

VALÉR: Ne, pane.

HARPAGON: A přiznej se: nedotkl ses jí?

VALÉR: Já, dotknout se jí! To křivdíte jí i mně. Já ji moc miluju, ale nikdy jsme nezašli tak daleko, aby to někomu muselo vadit.

HARPAGON (*stranou*): Moc ji miluje!

VALÉR: To bych radši umřel, než abych s ní měl postranní úmysly: na to je sdostatek moudrá a počestná.

HARPAGON (*stranou*): Má počestná pokladnička. (...)

Poznámky a vysvětlivky:

Harpagon [arpagon] – lat. *harpago* = *loupit*; **kanýr** – ozdobný skládaný pruh látky na šatech; **pukrle** – někdejší způsob dívčí pozdravné úklony s pokrčením kolen a rozložením sukně.

Molière: Lakomec: poznámky k interpretaci

Podíváme-li se na dobu zrodu Molièrova *Lakomce*, patrně si všimneme, že toto **klasicistní dílo** vzniklo hluboko v 17. století, tedy v době, kterou jsme si (zejména ze středoevropské perspektivy) zvykli vidět ještě jako dobu barokní. Můžeme si tedy připomenout, že baroko a klasicismus jsou kulturní slohy do značné míry navzájem synchronní a že podávají dvojí odpověď na otázku po podstatě světa. Jestliže baroko obrací mysl člověka k velkým idejím spojeným s transcendentním rozměrem, pak klasicismus upřednostňuje empirické a systematizované „tady a teď“. V *Lakomci* najdeme odraz obou těchto postojů, i když Molière samozřejmě straní druhému z nich.

Lakomcův ráz je dán již jeho pevnou **vazbou na antiku**. Samotná ústřední zápleтка je inspirována starořímskou *Komedii o hrnci*, již napsal Titus Maccius Plautus. Molièrova hra dodržuje antickou jednotu času, místa a děje (odehrává se v reálném čase, tedy délka děje odpovídá délce inscenace, a jsme pořád v jedné dekoraci). A konečně, závěrečný, všeřešící zásah pana Anselma vychází z antického principu *deus ex machina* (bůh ze stroje), kdy dramatický konflikt končil nečekaným zásahem některého z bohů (spuštěného na jeviště zvláštním mechanismem).

Harpagon je lakomec do morku kostí a Molière nám ukazuje takového krkouna **ze všech možných pohledů**: jako obávaného despotu, jako groteskního podivína i jako tragikomického, vnitřně zlomeného člověka.

Na první pohled je tu mnoho **schematičnosti**. Nedozvíme se nic o Harpagonově původu či předchozím životě, a tedy ani nevíme, odkud se jeho lakota bere; jeho služebnictvo trpí jeho chamtivostí, ale nikoho z nich ani nenapadne se prostě sebrat a jít jinam za lepším, a každý dnešní psycholog by se podivil, že Eliška a Kleant zřejmě nezdědili z otcovy nátury vůbec nic... **Silné stránky hry** jsou ovšem jinde a snadno v nich najdeme odkazy i na náš dnešní život.

Především zaujme naprostá **samoučelnost Harpagonovy hrabivosti**. Lakomec nemá s nashromážděnými penězi žádné záměry, nešetří je kvůli žádnému konkrétnímu účelu, cílem hromadění peněz jsou peníze samotné (v makropohledu to připomíná dnešní časté omezování veřejných výdajů; jen místo truhlice s penězi máme dnes daňové ráje). Divák Molièrovy doby tu mohl spatřit také polemiku s barokní zbožností, která smysl a vyústění lidské existence odkazovala až k posmrtnému věčnému životu. Harpagon ve jménu podobně situované perspektivy mrhá svým vlastním reálným (vezdejší) životem, promarňuje jeho šance i své možnosti, ale konečného, věčného štěstí se samozřejmě nedočká – odsoudil sám sebe k permanentnímu, úzkostnému neklidu.

A naopak, sám po celou dobu za tuto posedlost ještě draze platí: **přichází o přirozené předivo** vstřícných a vřelých **mezilidských vztahů** (tak jako dnes ti, kdo upřednostňují kariéru před osobním životem). Pevná vazba na peníze ho dovedla k tomu, že přirozené lidské emoce nahradil pouze jejich **karikaturou**: vidíme to, když před svými dětmi skuhrá nad svou údajnou nouzí (tuto situaci dnes zažívá snad každý, kdo si přijde šefovi říct o spravedlivější mzdu). A jestliže Harpagon obecně **podřizuje mezilidské vztahy ekonomickým kategoriím**, není divu, že se stane obětí komického nedorozumění, když v hovoru téma lásky považuje za téma finanční.

Úzké sepětí Molièrova dramatu se skutečným životem zdůrazňuje **hovorová řeč** (*všude čmouchá a strká nos do všeho, co dělám, slídí, kde by co ukrad, a nejradši by sežral všechno, co mám*). Harpagon se také často **obrací k publiku** – dokonce i ve zlomovém okamžiku hry (*Není tam ten zloděj? ... Neschovává se někde mezi vámi?*) – tady Molière nezapře své autorské divadlo.

Molièrova tvorba patří mj. mezi významné **inspirační zdroje** světově úspěšné **francouzské fraškovité měšťanské komedie** z 19. – 20. století (Eugène Labiche: *Slaměný klobouk*; Georges Feydeau: *Brouk v hlavě*; Claude Magnier: *Oskar*); tuto vazbu podtrhl výtečný filmový přepis *Lakomce* z r. 1980 s Louisem de Funèsem v titulní roli.

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/fe/Moli%C3%A8re_-_Nicolas_Mignard_%281658%29.jpg

<https://img.fdb.cz/galerie/9/9ab14544cb7af134d57dec831a2db6.jpg>

<http://img.ceskatelevize.cz/program/porady/134191/foto09/05.jpg?1387556658>